

Nozick en collectieve irrationele angst

Bescherming door middel van nudging binnen de minimale staat van Nozick

Marloes Biel

Studentnummer 4166248

Bachelorscriptie Wijsbegeerte

Faculteit Geesteswetenschappen

Departement Wijsbegeerte & Religiewetenschappen

Begeleider: dr. Wouter Kalf

Tweede lezer: dr. Jesse Mulder

Deadline: maandag 23 januari 2017

Totaal aantal woorden: 7035 woorden

Abstract

Collectieve gevoelens van angst lijken de laatste tijd meer voeten in aarde te krijgen en lijken meer invloed te krijgen op ons leven. Nozick heeft in zijn werk *Anarchy, State and Utopia* een libertarische positie uiteengezet waarin de staat slechts als nachtwacht mag fungeren in een minimale staat. De staat zou alleen in mogen grijpen als de natuurrechten en vrijheden van haar burgers in het gedrang komen. Op deze manier wil hij rationele, autonome burgers de kans geven om hun eigen leven in te richten. Nozick heeft in zijn theorie alleen aandacht voor externe dreiging als een gevaar waar de overheid ons tegen mag beschermen. Ik zal betogen dat collectieve irrationele angst een innerlijke dreiging is die onze autonomie in het gevaar kan brengen. Hieruit zal volgen dat de overheid moreel verplicht is om ons te beschermen tegen deze innerlijke dreiging. De oplossing die ik uit zal werken, de mogelijkheid waarmee Nozick ons zou kunnen beschermen zonder schade te doen aan zijn eigen theorie is *nudging*. *Nudging* behelst minimale overheidsbemoeienis, waar Nozick voor pleit, en kan daarnaast zelfs onze autonomie bevorderen. Die autonomie die Nozick als essentieel voor burgers acht.

Inhoudsopgave

Voorblad	1
Abstract	2
Inhoudsopgave	3
Inleiding	4
Hoofdstuk I	5
<i>Nozicks rechtvaardiging van de minimale staat</i>	5
Hoofdstuk II	8
<i>Collectieve irrationele angst</i>	8
<i>Als gevaar en de oorzaak daarvan</i>	9
<i>De invloed van systeem 1 op systeem 2</i>	10
Hoofdstuk III	12
<i>De oplossing</i>	12
<i>Biedt Nozick de mogelijkheid voor bescherming?</i>	12
<i>Nudging</i>	14
Conclusie	16
Bibliografie	18
Plagiaatverklaring	19

Inleiding

De afgelopen jaren worden we regelmatig opgeschrikt door berichten over terroristische aanslagen. Deze aanslagen komen steeds dichterbij huis. Wat moeten wij als individu en als samenleving met deze dreiging? Dit is iets waar we zelf over beslissen, maar bovenal ook iets waar de overheid zich mee bezig moet houden. De overheid beschermt de samenleving zo goed mogelijk tegen de fysieke dreiging van aanslagen door ons te beveiligen, maar kunnen we wel beschermd worden tegen het angstgevoel en het handelen uit angst wat deze dreiging met zich meebrengt? Met deze angst maken we soms irrationele beslissingen die niet alleen nadelig zijn voor onszelf, maar ook voor de rest van de samenleving.¹ Deze angst heeft een verregaande invloed. Het maakt bijvoorbeeld dat men twijfelt of ze wel met het vliegtuig op vakantie moeten gaan.²

Binnen de politieke filosofie is één van de grootste discussiepunten de vraag in hoeverre de overheid zich mag bemoeien met het leven van de burgers, dat komt in dit probleem sterk naar voren. Mag de overheid een gevoel van haar burgers beïnvloeden? Het is interessant om dit gevaar van collectieve irrationele angst neer te leggen bij Nozick omdat hij pleit voor een libertarische, minimale staat. Iets wat niet consistent lijkt met een bescherming tegen collectieve irrationele angst. Toch zullen we later zien dat Nozick er wel mee in zou kunnen stemmen.

Om dit punt te verdedigen zal ik in hoofdstuk 1 eerst de politieke filosofie van Nozick uiteenzetten waarbij ik zal stellen dat hij zich slechts bezighoudt met het beschermen tegen gevaren van buitenaf, voor zowel individuen als de samenleving. Vervolgens zal ik in hoofdstuk 2 beargumenteren dat er ook gevaren vanuit het individu en de samenleving zelf kunnen komen waar men amper grip op heeft. Dit zal ik betogen aan de hand van Svendsen en Kahneman. Aan de hand van Svendsen kan ik stellen dat de angst collectieve vormen aanneemt, met Kahneman kan zullen we dit punt versterken en zien waar het irrationele aspect van de angst vandaan komt. Belangrijk is dat de collectieve irrationele angst de enige vorm van angst is waar de overheid wat mee zal kunnen én mogen in de ogen van Nozick.³ Als laatste zal ik in hoofdstuk 3 overgaan tot de vraag of we binnen de theorie van Nozick de mogelijkheid hebben voor bescherming en de oplossing. Autonomie, rationaliteit en vrijheid zijn drie belangrijke waarden van Nozick die hij wil beschermen in zijn minimale staat. Omdat deze in gevaar gebracht worden door collectieve irrationele angst kan ik betogen dat Nozick niet alleen de ruimte bieden voor bescherming tegen externe dreiging, maar ook tegen innerlijke dreiging. Deze oplossing waar ik toe zal komen is *nudging* wat de autonomie en vrijheid van de burgers zal vergroten.

¹ Pieter Lagerwaard, "Bliksem is Dodelijker dan Terrorisme", in: *De Volkskrant*, 6 januari 2017, url = <http://www.volkskrant.nl/opinie/bliksem-is-dodelijker-dan-terrorisme~a4444530/> (geraadpleegd op 7 januari 2017).

² N.R. Kleinfeld, "Fear in the Air, Americans Look Over Their Shoulders", in: *The New York Times*, url: <https://www.nytimes.com/2015/12/04/us/fear-in-the-air-americans-look-over-their-shoulders.html> (geraadpleegd op 25 december 2016).

³ Kahneman, Daniel, "Thinking Fast and Slow", (New York: 2011, Farrar, Straus and Giroux), p. 31-49.

Collectieve irrationele angst, wat ik in het volgende hoofdstuk uiteen zal zetten, is iets wat ingrijpend is in de menselijke samenleving. Op het eerste gezicht lijken eventuele oplossingen voor collectieve irrationele angst ingrijpend en daarmee niet consistent met de minimale, libertarische theorie van Nozick. Dit is de reden dat ik juist aan de hand van deze theorie wil kijken of er een bescherming tegen collectieve irrationele angst mogelijk is. Als de theorie van Nozick ruimte gaat bieden voor bescherming zal er ook bij andere theorieën eerder een mogelijkheid zijn.

Volgens Nozick hebben individuen een aantal rechten die niemand, ook de staat niet, mag schenden.⁴ Vanuit deze claim werkt hij toe naar een rechtvaardiging voor een minimale staat die volgens hem de enige staatsvorm is die moreel te rechtvaardigen is. We kunnen Nozick een libertarische positie toeschrijven.⁵ Hij zet zijn positie uiteen in zijn hoofdwerk *Anarchy, State and Utopia*.⁶

De staat die Nozick voor zich ziet is een staat waarin individuen naast elkaar leven en zonder hinder van anderen hun leven kunnen leiden waarbij alle natuurrechten volledig gerespecteerd worden. Deze rechten zijn natuurrechten en bevatten het recht op leven, eigendom en contract.⁷ Deze rechten mogen, ook als een contract ontbreekt, nooit geschonden worden. Dit maakt dan ook dat de staat zich zo min mogelijk mag bemoeien met het leven van burgers. De regering zou zich moeten profileren als een soort nachtwacht die alleen ingrijpt als de rechten en vrijheden van een individu of een groep op het spel staan. Bij iedere andere staatsvorm zou de regering de vrijheid van het individu beperken en dit zou niet moreel toelaatbaar zijn. We hebben volgens Nozick alleen negatieve rechten op dat iemand ons alleen laat, we hebben geen positieve rechten op bijvoorbeeld onderwijs. Een minimale staat is de enige staatsvorm die Nozick moreel toelaatbaar acht.⁸

Waarom zou er dan überhaupt een staat moeten zijn volgens Nozick? In Nozicks ogen is enige manier van staatsvorming onontkoombaar omdat er in een hypothetische natuurstaat vanzelf een staat zou ontstaan waarin mensen elkaar beschermen tegen gevaar. Nozick ziet dit als voldoende rechtvaardiging voor een staat en tégen een anarchie.^{9,10}

⁴ Robert Nozick, *Anarchy, State and Utopia*, (New York: 2013, Basic Books), p. ix, p. 10.

⁵ Eric Mack, "Robert Nozick's Political Philosophy" in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta, url=<https://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/nozick-political/>, (geraadpleegd 2 januari 2017).

⁶ Nozick, p. 26-35.

⁷ *ibid*, p. 10-11.

⁸ *ibid*, p. 28-30.

⁹ *ibid*, p. 10-22, p. 52-54.

¹⁰ Edward Feser, "Robert Nozick (1938-2002)", in: *Internet Encyclopedia of Philosophy*, url: <http://www.iep.utm.edu/nozick/> (geraadpleegd op 3 januari 2017).

Uit het feit dat we allemaal bepaalde natuurrechten hebben volgt ook dat we geen utilistische of sociaal linkse staatsvorm kunnen hanteren. Tegen het eerste brengt Nozick in dat de samenleving bestaat uit allemaal verschillende individuen met hun eigen wensen en doelen in het leven. Er is niet zoiets als een sociale entiteit die in zijn geheel kan lijden met een groter geluk als doel. In ieder geval niet op zo'n manier dat ieder individu evenveel lijdt en het vervolgens voor iedereen evenveel geluk oplevert. Er zullen altijd individuen zijn die meer lijden dan anderen en er zullen vervolgens verschillen zitten in de hoeveelheid geluk die het oplevert voor een individu. Daarnaast is ieder individu anders en is er niet te bepalen waar iemand gelukkig van wordt en wat er op zal wegen tegen het geleden leed *for the greater social good*. Het is niet te bepalen wat het geluk voor ieder specifiek individu weer in balans brengt. Het spreken over een sociale entiteit zou slechts een manier zijn om het individuele lijden te verbloemen.¹¹ Uiteraard kunnen we dit in ons persoonlijke leven wel zelf bepalen - zo kies je bewust voor een onprettig tandartsbezoek om grotere problemen in de toekomst te voorkomen.¹²

To use a person in this way does not sufficiently respect and take account of the fact that he is a separate person, that this is the only life he has. He does not get some overbalancing good from his sacrifice, and no one is entitled to force this upon him - least of all a state or government that claims his allegiance (as other individuals do not) and that therefore scrupulously must be neutral between its citizens.¹³

Met “[...]in this way[...]” doelt Nozick op het gebruik van enkele burgers om de samenleving als geheel of een gedeelte daarvan verder te helpen. Er bestaat geen sociale entiteit op die manier dat we met zijn allen evenveel kunnen lijden om er vervolgens ook allemaal evenveel voordeel uit te kunnen halen. Daarnaast leidt het feit dat de samenleving bestaat uit allemaal op zichzelf staande individuen leidt ertoe dat een gedeelte van de bevolking niet opgeofferd mag worden voor het geluk van een ander gedeelte van de bevolking. Eén bevolkingsgroep mag niet lijden en hun natuurrechten mogen geen geweld aangedaan worden omdat een andere groep streeft naar meer geluk. Dit zou onze vrijheden in het gedrang brengen. De overheid mag geen onderscheid maken tussen verschillende burgers. Nozicks argument wordt ondersteund door de categorische imperatief van Kant: de mens is een doel op zich en mag niet slechts een middel zijn om een doel te bereiken.¹⁴ Op dit morele vlak is de minimale staat dus ook de enige staat die moreel te rechtvaardigen is.¹⁵

¹¹ Nozick, p. 33.

¹² *ibid*, p. 33-35.

¹³ *ibid*, p. 33.

¹⁴ *ibid*, p. 32.

¹⁵ *ibid*, p. 30-33.

Nozicks ideaalbeeld is dat er in een staat veel kleine gemeenschappen naast elkaar zullen bestaan waar een eigen begrip van rechtvaardigheid regeert en men elkaar kan beschermen. Als een groep in de staat een meer egalitair begrip van rechtvaardigheid hanteert is daar de ruimte voor. De rol van de staat hierin is dat iedereen de kans heeft om te kiezen voor de gemeenschap waar hij bij wil horen, een gemeenschap waar zijn idealen in passen. De staat zorgt er voor dat je niet gedwongen wordt om bij een bepaalde groep te horen en dat je rechten gerespecteerd blijven. Verder scheidt het slechts de mogelijkheid om deze groepen te laten ontstaan door de vrijheid die de staat garandeert. Belangrijk hierin is wel dat het beschermingsmechanisme van de staat altijd dominant is boven alle andere gemeenschappen die zullen ontstaan. Als er een conflict ontstaat tussen verschillende *communities* binnen één staat zal de overkoepelende *protective agency*¹⁶ van de staat het voor het zeggen hebben.

Uiteindelijk concludeert Nozick dat er twee aspecten noodzakelijk zijn om een (moreel) rechtvaardigbare staat te vormen: “[...]showing that the dominant protective association within a territory satisfied two crucial necessary conditions for being a state: that it had the requisite sort of monopoly over the use of force in the territory, and that it protected the rights of everyone in the territory[...].”¹⁷ De staat is dus de enige die je mag beschermen tegen geweld en moet een monopolie hebben over het gebruik van geweld ten behoeve van het beschermen van de burgers. De staat is zelfs verplicht iedere burger te beschermen tegen geweld, behoort de natuurrechten van iedere burger te beschermen en hier mag geen onderscheid in gemaakt worden.¹⁸

De minimale staat van Nozick zou ons dus alle mogelijkheid geven vrij te zijn, ons eigen leven vorm te geven. Hierin is het belangrijkste dat we ons kunnen ontwikkelen als rationele, autonome personen zonder tussenkomst van andere mensen of een overheid.¹⁹ We kunnen zelfs ons eigen begrip van rechtvaardigheid in praktijk brengen in de kleine gemeenschappen die gevormd mogen worden. Daarnaast waarborgt Nozick dat wij als individu niet gebruikt zullen worden en zullen lijden om de staat in zijn geheel verder te helpen - de overheid zal ons hier ook tegen beschermen. De enige gerechtvaardigde actie van de regering is het beschermen van de samenleving tegen dingen die onze natuurrechten geweld aan kunnen doen. Deze gevaren komen volgens Nozick van buiten - hetgeen ons zou kunnen bedreigen is buiten onszelf of buiten de staat.²⁰

Nozick behandelt zeer uitvoerig wat we zouden moeten doen om onze samenleving te beschermen tegen gevaren van buitenaf, wat er gebeurt bij onenigheid tussen *communities* in één staat en bij onenigheid tussen

¹⁶ Nozick, p. 12-17.

¹⁷ Nozick, p. 113.

¹⁸ Feser.

¹⁹ *ibid.*

²⁰ Nozick, p. ix.

twee staten. Hij behandelt hoe ver de bescherming mag gaan als we bedreigd worden door iets of iemand van buiten de staat en andere invloeden die allemaal van *buiten* onszelf en van buiten de staat kunnen komen. In al die gevallen heeft Nozick een manier om ons te beschermen en is hij vrij duidelijk in waar de grenzen liggen. Er zijn echter gevaren die hij over het hoofd ziet en waar dus geen oplossing voor is. Er zijn niet alleen gevaren van *buitenaf* mogelijk, het kan ook zijn dat een gevaar van *binnen* komt - iets wat in ons zit, wat ons overneemt en ons handelen beïnvloedt, positief of negatief. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan angst, en dan vooral een irrationele, collectieve vorm van angst. Deze vorm van angst zal niet alleen één individu in gevaar kunnen brengen maar kan een gehele *community*, of zelfs de gehele staat in zijn greep nemen en in gevaar brengen. In het volgende gedeelte zal ik uiteenzetten wat het gevaar is van angst, waarom voornamelijk de collectieve irrationele angst een gevaar is en waarom dit de enige vorm van angst is waar de overheid wat mee kan en mag. Daarna zal ik uiteenzetten hoe deze collectieve irrationele angst tot stand komt en wat de overheid daar mee zou kunnen doen, dit zal in de vorm van *nudging* zijn.

HOOFDSTUK II

Collectieve irrationele angst

Eerst is het belangrijk een onderscheid te maken tussen angst (*fear*) en *anxiety*²¹. *Fear*, wat ik in het vervolg zal vertalen met ‘angst’, richt zich op een specifiek object. Mensen met angst die je vraagt wáár ze precies bang voor zijn, kunnen iets specifieks aanwijzen. Daarentegen kunnen mensen die een gevoel van *anxiety* hebben dit niet: hetgeen waar men een angstgevoel voor heeft is niet goed te definiëren of aan te wijzen. *Anxiety* lijkt meer een gemoedstoestand, een constant aanwezig gevoel zonder een duidelijk aanwijsbaar object waar men bang voor is. *Anxiety* is interessant om te onderzoeken en kan een gevaar vormen voor de staat, maar hier zal ik mij focussen op angst. Voor de overheid is dit een grijpvaarder aspect om verandering aan te brengen aan de angst in tegenstelling tot een ondefinieerbare gemoedstoestand van onbehagen, nervositeit of angst.

Van angst zijn veel verschillende vormen. Er zijn twee belangrijke kenmerken die deze angst kan krijgen waardoor het een gevaar wordt. Ten eerste kan het een collectieve angst worden, iets wat door de hele samenleving gaat. Svendsen behandelt in zijn boek *A Philosophy of Fear* de kenmerken van angst en wat we daar in de politiek mee zouden moeten doen. Hij benadrukt dat één van de interessante eigenschappen van de menselijke samenleving is dat emoties, waar angst een voorbeeld van is, zich snel door de samenleving kunnen verspreiden. Dit gebeurt onder andere omdat mensen gevaar snel op zichzelf betrekken. Men probeert in te schatten waar het gevaar voor zichzelf zal zitten. “*Our fear has a much greater potential scope than the fear any other animal can feel, precisely because we are an animal symbolisicum. As soon as we hear of a danger, no matter how distant, we often perceive it as a threat to ourselves.*”²² We hebben het hier

²¹ *Anxiety* blijkt niet goed te vertalen te zijn. Het onderscheid tussen *fear* en *anxiety* is duidelijk in het engels, maar in het nederlands lijken er niet twee verschillende vertalingen te zijn die het onderscheid net zo duidelijk maken. Dit is dan ook de reden dat ik er voor gekozen heb *anxiety* hier onvertaald te laten omdat iedere vertaling de originele betekenis geweld aan zal doen.

²² Lars Svendsen, *A Philosophy of Fear*, (Londen: 2009, Reaktion Books), p. 29.

over de collectieve angst omdat dat iets is waar de overheid wat mee zou kunnen (én wat mee zou moeten, zo zal ik later beargumenteren). Als de overheid al iets met een gevoel van angst zou mogen doen is het zich bemoeien met een vorm van collectieve angst het enige waar Nozick misschien mee in zou kunnen stemmen. Zoals eerder gesteld mag de overheid volgens Nozick geen onderscheid maken tussen burgers of bevolkingsgroepen. De staat moet neutraal zijn in de behandeling van de burgers en mag de één geen voorrang geven op de ander. Dit maakt ook dat de staat niets zou mogen doen met de angst van één individu. In dat geval zou de burger waarvan de overheid besloten heeft dat deze hulp nodig heeft een andere behandeling krijgen dan een burger zonder deze angst.

Een andere belangrijke eigenschap van de soort angst waar we het hier over hebben is de mate van rationaliteit. Een angst kan rationeel zijn, gericht op iets wat bestaat of op iets wat een aannemelijke kans heeft om te ontstaan. Maar een angst kan ook irrationeel zijn. Deze irrationele angst kán rationale gronden hebben en daarna irrationeel grote vormen aangenomen hebben, bijvoorbeeld als het gaat over de angst voor terrorisme. De angst voor terrorisme is gefundeerd op daadwerkelijke gebeurtenissen, maar we schatten de waarschijnlijkheid dat ons dit overkomt veel hoger in en op die manier neemt het irrationele gronden aan. Ten tweede kan de irrationele angst al in de basis een irrationele grond hebben. Belangrijk is dat als de angst irrationeel is de staat ook eerder gerechtvaardigd zal zijn om er wat aan te doen. Als de angst namelijk een rationale grond heeft zullen we van de overheid eerder vragen wat aan het object van angst zelf te doen. Als de angst irrationeel is kan de overheid niets doen aan het object van angst, slechts aan de gemoedstoestand. Daarnaast heeft een rationale angst een functie - er is namelijk iets om bang voor te zijn. Een irrationele angst daarentegen heeft niet zo'n duidelijke functie, het heeft zoals eerder gezien zelfs negatieve gevolgen voor het individu en voor de samenleving.

In deze scriptie heb ik het dus over collectieve irrationele angst. 'Collectief' omdat, als we kunnen beargumenteren dat de overheid zich mag bemoeien met een gevoel van angst, de collectieve versie de enige vorm is waar de overheid wat mee zou mogen. Het gaat over de irrationele vorm van angst omdat dit een vorm van angst is waar we ons bezig moeten houden met de angst op zichzelf. Niet met het object van angst, die is namelijk irrationeel en dus niet aanwezig of aan te pakken.

Collectieve irrationele angst als gevaar en de oorzaak daarvan

Waarom zou de overheid ons moeten beschermen tegen collectieve irrationele angst? Vormt angst wel een gevaar? En als het wel een gevaar vormt kunnen we dat dan als burgers onderling niet oplossen? Ik zal eerst beargumenteren waarom angst wél een gevaar vormt en daarna op zoek gaan naar hoe een collectieve irrationele vorm van angst kan ontstaan. De oorzaak zal aantonen dat we zelf niet in staat zijn het op te lossen en we niet anders kunnen dan concluderen dat we er tegen beschermd moeten worden omdat het onze natuurrechten en vrijheid bedreigt.

Svendsen stelt dat angst een belangrijke functie heeft in het overlevingsmechanisme van de mens: het maakt ons klaar om te vluchten als er gevaar dreigt, bijvoorbeeld door adrenaline aan te maken en je zintuigen op scherp te zetten. Zonder enige vorm van angst zouden we roekeloos zijn en onszelf en anderen constant in problemen brengen, maar het heeft ook zijn negatieve kanten. Zo is angst volgens Svendsen een drijfveer om anderen aan te vallen, pijn te doen of op zijn minst te wantrouwen. Doordat angst snel kan verspreiden zal het invloed kunnen uitoefenen op velen. Als deze angst gevaar met zich meebrengt en irrationeel is zou dat er voor pleiten dat de overheid er wat mee moet doen.²³ Voordat ik een oplossing aan kan dragen is het belangrijk om te weten wat de oorzaak is en hoe het kan dat het ons zo in zijn greep houdt.

Eigenlijk zou onze ratio angst in bedwang moeten houden en er daarmee voor zorgen dat het niet de overhand neemt en ons irrationeel laat handelen. Toch is dit mogelijk. Svendsen zelf noemt één oorzaak. Als een gevoel van angst je bekruipt zijn er twee mogelijkheden wat het met je gaat doen: “*Fear often motivates flight, but it can also be so overwhelming that one is completely incapable of action.*”²⁴ De functionele kant van angst maakt dus dat we kunnen vluchten als er gevaar dreigt, maar aan de andere kant kan het ons ook verlammen en ons disfunctioneel maken. Maar hoe is het mogelijk dat zo’n irrationeel iets niet alleen één persoon, maar ook de hele samenleving in zijn greep kan houden? Aangezien de overheid volgens Nozick geen onderscheid mag maken tussen individuele burgers is het van belang eerst uiteen te zetten hoe het mogelijk is dat deze angst collectief wordt.

De invloed van systeem 1 op systeem 2

Als onze ratio ons in principe zou moeten beschermen tegen het bevangen raken door angst, maar daar niet altijd toe in staat is, zou er een reden moeten zijn dat de ratio faalt. Hoe is het mogelijk dat de rationele mens zich zo laat leiden door irrationele emoties? Om dit verschijnsel te kunnen begrijpen en later op te kunnen lossen kijken ik naar Daniel Kahneman en zijn werk *Thinking Fast and Slow*.

Volgens Kahneman zijn er twee verschillende systemen in onze geest. Systeem 1 werkt bijna automatisch en snel. Dit systeem werkt in op ons gevoel en houdt zich voornamelijk bezig met de korte termijn. We zouden systeem 1 het irrationele deel van onze geest kunnen noemen. Daarentegen is systeem 2 het meer rationele gedeelte van onze geest; het maakt weloverwogen analyses en overwegingen om de goede keuze te maken, daarnaast houdt het zich bezig met de lange termijn. Het eerste systeem zorgt bijvoorbeeld voor een angstgevoel als er gevaar dreigt, maar kan ook makkelijk beïnvloed worden door anderen. Systeem 1 zorgt er voor dat we vatbaar zijn voor handelingsfouten, dat we dingen anders doen dan we zouden doen als we volledig rationeel waren.²⁵ Het belangrijkste punt van Kahneman is dat systeem 2 ‘overwerkt’ kan raken. Als we teveel prikkels op iemand afvuren, er teveel dingen zijn waar een ingewikkelde rationele keuze nodig is

²³ Svendsen, p. 21-47.

²⁴ *ibid*, p. 31.

²⁵ Kahneman, p. 31-49.

kan systeem 2 uitgeput raken. Als een soort beschermingsmechanisme schakelt onze geest automatisch over naar systeem 1. Systeem 2 is op dat moment niet meer (volledig) functioneel. Als gevolg hiervan zijn we op dat moment zeer beïnvloedbaar.²⁶

Zoals eerder genoemd zorgt systeem 1 er voor dat we vatbaarder zijn voor handelingsfouten waarin we irrationele keuzes maken. Cass R. Sunstein noemt vier van deze handelingsfouten die we kunnen begaan in de markt, één daar van lijkt me van belang in deze context. Onder invloed van systeem 1 zouden we moeite hebben met het inschatten van waarschijnlijkheid.²⁷ Dit is te koppelen aan de claim van Svendsen dat we de neiging hebben om gevaar snel op onszelf te betrekken - ook als de dreiging ver weg van ons is en het niet waarschijnlijk is dat we er persoonlijk mee te maken zullen krijgen.^{28,29,30}

Als dit is hoe onze rationele geest reageert op overprikkeling door een teveel aan rationele overwegingen is het goed voor te stellen wat er gebeurt als men overladen wordt met berichtgeving over bijvoorbeeld terroristische aanslagen. Via televisie, krant, *social media* en gesprekken onderling worden berichten over terroristische activiteiten naar de samenleving gebracht. Iedereen zal voor zichzelf moeten beslissen hoe ze zich hiertegenover willen verhouden. Is het tijd om te vluchten, er wat aan te doen, of ben ik voor nu nog veilig? Welke keus het ook wordt, het is onvermijdelijk dat je hier over na moet denken. Gezien de enorme toevoer van informatie zal deze keus niet één keer gemaakt moeten worden maar steeds weer opnieuw overwogen moet worden over veel verschillende onderwerpen. Het zou een prestatie op zich zijn als iemand in deze overweldigende stroom van informatie over mogelijke bedreigingen in staat is om alles rationeel te overwegen. Als het al voor iemand haalbaar is, wat ik onwaarschijnlijk acht, zal dit slechts voor een enkeling gelden. Er zal dus een zeer grote groep van de bevolking over zijn die vatbaar is voor de handelingsfouten en irrationaliteit die systeem 1 met zich meebrengt. Om iets uit te laten monden in een collectieve irrationele angst is er maar een handjevol mensen nodig met een irrationele angst. Gevoed door de vele berichtgeving en een systeem 1 wat op volle toeren draait kan de angst van een aantal individuen zich snel verspreiden. Zoals al eerder aangestipt door Svendsen heeft een emotie als angst de eigenschap om snel over te gaan naar andere mensen - al helemaal als dit versterkt wordt door een overwerkt systeem 2. Op deze manier zou de angst zich als een epidemie kunnen verspreiden. Een zeer belangrijk laatste punt wat ik hier wil maken is het algemene gevolg van de collectieve irrationele angst. Zoals gezegd gaan we anders handelen, deze handelingen beperken onze vrijheid en autonomie. Het maakt dat we dingen laten die we anders zouden doen en dat we sneller wantrouwen.³¹ Dit interne gevaar kunnen we als individu, of als samenleving niet zelf

²⁶ Kahneman, p. 41-46.

²⁷ Cass R. Sunstein, "Behavioral Economics and Paternalism", in *Yale Law Journal*, p. 20-21.

²⁸ Sunstein, "Behavioral Economics and Paternalism", p. 9-12.

²⁹ Kahneman, p. 39-70.

³⁰ Cass R. Sunstein, *Why Nudge?*, (Londen: 2012, Yale University Press) p. 26-34.

³¹ Lagerwaard.

oplossen. We zullen moeten zoeken naar een mogelijkheid om ons te beschermen tegen het gevaar van collectieve irrationele angst terwijl we de theorie van Nozick in stand houden.

HOOFDSTUK III

De oplossing

De belangrijkste eis aan de oplossing die ik wil bieden is dat het de theorie van Nozick zoveel mogelijk in ere houdt. Voor een oplossing zijn er grofweg drie opties. De eerste optie is dat Nozick in zijn eigen theorie al een oplossing biedt voor collectieve irrationele angst en de oplossing er uit volgt. De tweede mogelijkheid is dat Nozick er niet expliciet de mogelijkheid voor geeft, maar er binnen het raamwerk van zijn theorie wel de mogelijkheid is om een oplossing vorm te geven. De laatste mogelijkheid is dat Nozick geen mogelijkheid biedt voor een oplossing en we zijn theorie aan moeten passen om wel tot een oplossing te komen. Als dit laatste het geval is zullen de aanpassingen zo minimaal mogelijk moeten zijn om zoveel mogelijk van de theorie in ere te houden.

Biedt Nozick de mogelijkheid voor bescherming?

De eerste mogelijkheid die ik uit kan sluiten is de eerste optie. Nozick spreekt zelf alleen over gevaren van buitenaf en de bescherming die de overheid moreel gerechtvaardigd mag bieden.³² Hij heeft het nergens over gevaren die van binnen kunnen ontstaan.³³ We zullen dus een oplossing moeten vinden binnen de tweede of derde optie. Ik zal hier voor de tweede optie pleiten. Nozick biedt de mogelijkheid voor bescherming tegen innerlijke gevaren en zal binnen zijn eigen theorie misschien zelfs genoodzaakt zijn om ons te beschermen tegen deze vormen van gevaar.

In de natuurstaat zijn we volledig vrij en hebben we natuurrechten waarbij Nozick zich baseert op Locke. Vanuit deze natuurstaat gaan we via de *protective agencies* en de ultra-minimale staat naar de minimale staat. Deze stappen worden gerechtvaardigd door een mogelijk gevaar van buitenaf wat onze vrijheid in gevaar zou kunnen brengen. De staat zou ons hier tegen moeten beschermen. Gevaren van buitenaf zijn de enige dreigingen die Nozick erkent en daarmee de enige gevaren waar de overheid wat mee zou mogen doen. “*Our main conclusies about the state are that a minimal state, limited to the narrow functions of protection against force, theft, fraud, enforcement of contracts, and so on, is justified.*”³⁴ De voorbeelden die Nozick hier noemt verwijzen op geen enkele wijze naar een gevaar van in de mens of in de samenleving zelf.

Toch is een gevaar van buitenaf niet het enige wat onze vrijheid kan beperken, ook een collectieve irrationele angst van binnen kan ons minder vrij maken en onze natuurrechten in het gedrang brengen. Stel je voor dat er een collectieve angst voor een bepaalde bevolkingsgroep heerst. Deze angst zal zowel een dreiging

³² Nozick, p. 26-28.

³³ Nozick, p. 26.

³⁴ Nozick, p. ix.

vormen voor de vrijheid van de betreffende bevolkingsgroep, maar ook voor de natuurrechten van de discriminerende groep. Deze laatste groep zal een gedeelte van zijn handelen -onterecht- laten bepalen door deze angst. We zijn zelfs gerechtvaardigd om geweld en dwang te gebruiken om onze vrijheid te redden. *“In a state of nature an individual may himself enforce his rights, defend himself, exact compensation and punish (or at least try his best to do so). Others may join with him in his defense, at his call.”*³⁵ Omdat Nozick zelf aangeeft dat de staat het recht heeft om ons te beschermen, zelfs met dwang, ben ik er van overtuigd dat hij ook de ruimte biedt om ons te beschermen tegen innerlijke gevaren. Hij pleit namelijk voor rationele, autonome burgers en met zijn politieke theorie is hij er van overtuigd dit te kunnen waarborgen mits de overheid ons beschermt tegen externe dreiging. Toch, zoals net aangetoond, kan een collectieve irrationele vorm van angst onze rationaliteit, autonomie en vrijheid zeer beperken en in gevaar brengen. Dit zou voor Nozick een reden moeten zijn om te accepteren dat we beschermd worden tegen het innerlijke gevaar van collectieve irrationele angst. Ook al noemt hij het beschermen tegen innerlijke gevaren niet expliciet maken deze punten wel dat hij in zijn theorie de ruimte biedt voor bescherming. We hoeven enkel een toevoeging te geven op de theorie. In het volgende gedeelte zal ik onderzoeken wat de verwachtingen, vereisten en mogelijkheden van een mogelijke oplossing zijn.

Dwang en een vorm van geweld tegen innerlijk dreiging zou Nozick goed kunnen keuren als de mate van dreiging dit vereist, maar dit is niet wenselijk. Dit zou betekenen dat we onszelf of onze samenleving benadelen om te ontkomen aan de dreiging van irrationele angst. Dit lijkt mij niet wenselijk en bevorderend, vooral omdat we de collectieve irrationele angst willen bestrijden om er uiteindelijk als individu of als maatschappij beter van te worden. De natuurrechten van de mens moeten zo lang mogelijk gerespecteerd worden als er ingegrepen dient te worden. Dus als er een subtiele oplossing is die het probleem op kan lossen zal Nozick de voorkeur geven aan de minst ingrijpende vorm.³⁶ Iets wat zo min mogelijk schade berokkent aan de betrokkenen is dus het eerste belangrijke criterium. Daarnaast zullen we bij een oplossing rekening moeten houden met de kenmerken van angst en het effect wat het op ons wil hebben. Gezien het feit dat collectieve irrationele angst zich ontwikkelt door een uitgeschakeld en overprikkeld systeem 2 waardoor we overschakelen op het irrationele systeem 1 zal een oplossing dat aanspraak maakt op ons rationele denkvermogen niet werken. Daarbij komt ook dat het ontwikkelen van de angst en de gevolgen daarvan niet iets is wat we bewust doen. Mijns inziens is dit een reden om ons best te doen met een oplossing te komen die zo min mogelijk afbreuk doet aan onze autonomie. Hierdoor valt de optie om dingen te verbieden ook af - denk hierbij aan bepaalde berichtgeving door de media verbieden, of zelfs een vorm van censuur om het ontwikkelen van de angst maar te voorkomen. Ik heb hier helaas geen ruimte om verschillende oplossingen naast elkaar te zetten en af te wegen.

³⁵ Nozick, p. 12.

³⁶ *ibid*, p. 22-25.

Wel wil ik de theorie van Onora O'Neill hier kort noemen omdat zij op het eerste gezicht goed aan lijkt te sluiten bij de theorie van Nozick. Volgens O'Neill gaat het in de huidige maatschappij fout omdat wij zelf, de instellingen en de overheid niet betrouwbaar genoeg zijn. We moeten betrouwbaarder worden voor de mensen om ons heen, door ervoor te zorgen dat ze hun vertrouwen aan ons kunnen schenken.³⁷³⁸ Ik kan me voorstellen dat meer vertrouwen in de maatschappij er voor zou zorgen dat we er ook op kunnen vertrouwen dat de overheid ons beschermd tegen gevaar van buitenaf en dat de angst voor bijvoorbeeld terrorisme daardoor nergens voor nodig is. Nozick zou het kunnen accepteren omdat het voor zeer minimale overheidsbemoedening zorgt, het opbouwen van betrouwbaarheid moet namelijk ook uit de burgers zelf komen. Toch is dit niet het soort oplossing wat we nodig hebben. Ten eerste verwacht ik dat zoiets als 'meer betrouwbaarheid' niet sterk genoeg zal zijn om de dreiging die op ons af komt te kunnen neutraliseren, en er moet nu iets gebeuren. We hebben niet de tijd om het hele proces van betrouwbaar worden doormaken voor het gevaar te groot wordt. Daarnaast vereist dit model dat we de angst 'gewoon los moeten laten' en betrouwbaarder moeten worden. Dit lijkt me zeer ingewikkeld als je echt bang bent en deze angst bevestigd wordt door anderen in de maatschappij. Kort gezegd voldoet deze theorie aan de eisen die eerder gesteld zijn, maar het komt niet boven de ondergrens van functionaliteit uit. Het is niet krachtig genoeg om het probleem op te lossen. Toch zullen we zo meteen zien dat het vergroten van de betrouwbaarheid een onderdeel kan zijn van de oplossing voor collectieve irrationele angst die ik uiteindelijk aan wil dragen.

Nudging

De mogelijkheid die ik hier graag aan wil dragen om ons te beschermen tegen collectieve irrationele angst is *nudging*. Als eerste is het belangrijk om dit te definiëren omdat er verschillende definities van het begrip gebruikt worden. Hier maak ik gebruik van het begrip van Cass R. Sunstein: "*Nudges are interventions that steer people in particular directions but that also allow them to go their own way*".³⁹ *Nudges* zouden een soort duwtje in ons rug kunnen zijn, of een aanwijzing van een GPS.⁴⁰ Je hebt altijd de mogelijkheid om wat anders te doen, het wijst je alleen in een bepaalde richting, of maakt één van de vele opties een meer logische keuze om te maken. De autonomie van de agent blijft hier volledig in stand en wordt volgens Sunstein zelfs vergroot. Om dit aan te tonen vergelijkt hij het nog een keer met een GPS: "*A GPS does not undermine human agency; it promotes it*".⁴¹ Dit laatste is wat mij betreft van groot belang. Zoals eerder aangegeven zijn we op zoek naar een oplossing die zo min mogelijk negatieve invloed heeft op onze autonomie. *Nudging* lijkt nu zelfs een positieve invloed te hebben op onze autonomie, wat we nodig zullen hebben als we bevangen zijn door angst en systeem 1 aan het roer staat.

³⁷ Onora O'Neill, *A Question of Trust*, (Cambridge: 2002, Cambridge University Press), p. 7-15.

³⁸ Carolyn McLeod, "Trust", in: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, ed. Edward N. Zalta. url: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/trust/> (geraadpleegd op 30 december 2016).

³⁹ Cass R. Sunstein, "Nudges, Agency, and Abstraction" in: *For Review of Philosophy and Psychology, Special Issue on Nudges*, p. 1.

⁴⁰ Cass R. Sunstein, *Why Nudge?*, (Yale: 2014, Yale University Press), p. 61-62.

⁴¹ Sunstein, "Nudges, Agency, and Abstraction", p. 2.

Sunstein en Thaler benadrukken in hun werk *Nudge* dat we gemakkelijk genudged kunnen worden door de mensen om ons heen. Zowel in positieve als in negatieve zin. We nemen een mening of een gevoel van anderen snel over. Dit is ook wat we met betrekking op angst al eerder bij Svendsen gezien hebben. De angst voor bijvoorbeeld terrorisme, wat een negatieve invloed heeft op de maatschappij, zal op die manier snel verspreid kunnen worden. Maar andersom zal een positieve stemming in de maatschappij zich kunnen verspreiden onder de mensen en daarmee voorkomen dat angst zich kan nestelen of het misschien zelfs verbannen als het zich al genesteld heeft. De overheid zou op deze manier *nudging* in kunnen zetten om de samenleving te kunnen beschermen. Als angst zich al gevestigd heeft in de samenleving kan ‘een goede sfeer’ misschien zelfs ‘zelfreinigend’ werken. Maar deze ‘goede sfeer’ of positieve berichten van anderen alleen hebben net zoveel zwakke plekken als het vergroten van de betrouwbaarheid waar O’Neill voor pleit. Thaler en Sunstein stellen dan ook voor om een keuzestructuur⁴² te ontwikkelen die een aantal keuzes meer logisch maakt dan de anderen. Deze keuzestructuur kan ontworpen worden door de overheid, maar ook door particulieren en bedrijven. Bij het ontwerpen van deze keuzestructuur gaat men er van uit dat mensen fouten maken bij het maken van keuzes. De keuzestructuur voorkomt door middel van *nudges* dat we die fouten maken, of in ieder geval minder snel. De *nudges* en de keuzestructuur werken in op systeem 1, wat nog wel functioneel is waardoor verandering in handelen mogelijk is.⁴³

Mijns inziens zou deze manier van *nudging* consistent zijn met de libertarische theorie van Nozick. Deze overheid zou zo min mogelijk in mogen grijpen op het leven van de burger. *Nudging* voldoet aan deze eis omdat het de autonomie in stand houdt of zelfs bevordert.⁴⁴ Op het moment dat we de keuzes maken waar de keuzestructuur ons naar toe zou willen sturen gebeurt er niets, maar ook iets doen wat tegen de keuzestructuur in gaat blijft mogelijk. Dit doen ligt echter minder voor de hand waardoor het vanzelfsprekender is dat je de keuze maakt die de keuze architect zou willen. *Nudging* laat ons dus grotendeels met rust, brengt geen heftige veranderingen in ons leven teweeg en het behoudt (bevordert misschien zelfs) onze autonomie en vrijheid. En de meest belangrijke eigenschap van *nudging*: het werkt in op ons onderbewuste, het irrationele systeem 1. In een staat van angst en een overwerkt systeem 2 is systeem 1 het enige wat werkt en waar we aanspraak op kunnen maken om het gedrag te kunnen veranderen. *Nudges*

⁴² Vertaald uit het engels. Thaler en Sunstein beschrijven het zelf als *choice architecture*.

⁴³ Cass Sunstein, Richard Thaler, *Nudge*, (New York: 2009, Penguin Books), p. 85.

⁴⁴ Sunstein, Thaler, p. 74-85.

spelen in op het irrationele systeem 1 en kan daarmee veranderingen in ons denken of gedrag teweegbrengen.⁴⁵⁴⁶

Onenigheid over de vorm van *nudging*, de kracht die deze *nudges* mee moeten krijgen en de vormgeving van de keuzestructuur kan opgelost worden met Nozicks utopie. In het laatste gedeelte van *Anarchy, State and Utopia* schrijft Nozick dat hij ideaal gezien verschillende, kleine *communities* naast elkaar ziet bestaan. In zijn utopie hebben deze gemeenschappen hun eigen opvatting van rechtvaardigheid. Deze rechtvaardigheid kan aangevuld worden met de mate van *nudging* die men persoonlijk als gerechtvaardigd ziet. De grote, overkoepelende staat zal er op toezien dat de burgers beschermd worden tegen gevaren van extern én intern, de mate waarin dit gebeurt en waarop de overtreders van de regels bestraft worden kan bepaald worden binnen de eigen gemeenschap.

Conclusie

Als eerste heb ik geconcludeerd dat de meest belangrijkste kenmerken van de theorie van Nozick zijn dat de staat alleen mag fungeren als nachtwacht en het recht heeft om ons te beschermen tegen invloeden van buitenaf. Hierin zijn de belangrijkste waarden van Nozick de autonomie, rationaliteit en vrijheid van de burgers. Het moment dat één van deze drie waarden in gevaar komt mag de staat in actie komen en ons beschermen. Vervolgens heb ik aangetoond dat er niet alleen dreiging voor onze vrijheid van buitenaf kan zijn, maar ook van binnen in de samenleving én van binnen in de mens zelf. Dit kan onder andere in de vorm van collectieve irrationele angst. Deze angst kan rationale gronden hebben, maar heeft irrationele vormen aangenomen óf heeft vanaf het begin al een irrationele basis. De irrationele vorm van de angst leidt tot irrationele handelingen met negatieve gevolgen voor het individu en de samenleving, maar pas als de angst collectieve vormen aanneemt mag de overheid er wat mee doen volgens Nozick. De overheid zou geen onderscheid mogen maken tussen verschillende burgers. Een emotie, zoals angst, kan snel collectieve vormen aannemen, en daar mag de overheid wat mee.

Het vergroten van de angst en het verspreiden hiervan binnen een samenleving heeft er ook mee te maken dat ons rationele systeem 2 uitgeschakeld wordt door overprikkeling en het irrationele systeem 1 neemt het over.

Onder leiding van systeem 1 maken we meer irrationele keuzes die gericht zijn op de korte termijn.

⁴⁵ Kahneman, p. 412-414.

⁴⁶ Als een concreet voorbeeld van *nudging* zou ik graag aan willen stippen dat de media een zeer grote invloed heeft op onze perceptie van gevaar. De balans die zij aanbrengen in de berichtgeving over terrorisme en andere nieuwsberichten bepaald hoe wij ons tegenover de wereld gaan verhouden en in hoeverre de angst grip op ons zou kunnen krijgen. Als we puur statistisch kijken is de kans groter dat we omkomen door de bliksem dan dat we omkomen door islamitisch gemotiveerd terrorisme. Toch schatten wij de kans dat we omkomen door terrorisme veel hoger in doordat er veel berichtgeving is over aanslagen. Enige bewuste wijziging in deze balans is een vorm van *nudging* die ons zou kunnen beschermen tegen het ontwikkelen van collectieve irrationele angst. Uiteraard zou Nozick er niet mee instemmen dat de overheid zich gaat bemoeien met manier van berichtgeving vanuit de media, maar enige bewustwording in de mediawereld is wat mij betreft wel belangrijk. Dit is niet iets waar de overheid zich mee zou moeten bemoeien, maar enige bewustwording en daarmee een bewuste omgang met de balans in berichtgeving vanuit de media zou een vorm van *nudging* kunnen zijn die we kunnen gebruiken.

Na het analyseren van het probleem heb ik beargumenteerd dat Nozick de overheid gerechtvaardigd, en misschien zelfs verplicht ziet, om ons te beschermen tegen deze vorm van angst. Als we overgenomen worden door een gevoel van angst kan dit negatieve gevolgen hebben op ons handelen. Het kan ons handelen beheersen, daarmee onze autonomie, vrijheid en rationaliteit beperken. Dit brengt onze natuurrechten in gevaar. Het in gevaar brengen van deze waardes was Nozicks belangrijkste argument om ons te beschermen tegen externe gevaren, dus zou het ook als rechtvaardiging kunnen gelden om ons te beschermen tegen gevaar van binnen. We hoeven de theorie van Nozick dus niet aan te passen, we hoeven het slechts aan te vullen met een extra plicht voor de overheid waar hij zelf de ruimte al voor biedt.

Eenmaal geconcludeerd dat de overheid moreel verplicht is om ons te beschermen tegen collectieve irrationele angst is het belangrijk te zoeken naar een mogelijkheid van bescherming die de theorie van Nozick in ere zal houden. *Nudging* lijkt een goede oplossing te zijn. Door in te spelen op het irrationele systeem 1, wat nog wel functioneert, door middel van kleine duwtjes in de rug kunnen we er voor zorgen dat de angst geen grip op ons krijgt, niet kan verspreiden en we dingen in perspectief kunnen blijven zien. Deze *nudges* passen binnen de theorie van Nozick omdat ze kunnen bestaan binnen de libertarische, minimalistische politieke theorie van Nozick. De mate van *nudging* is iets waar discussie over zou kunnen ontstaan, maar dit is iets wat zou passen in Nozicks utopie. Binnen de kleine gemeenschappen in een samenleving waarin men verschillende opvattingen van rechtvaardigheid heeft zouden daarnaast ook verschillende sterktes van *nudging* kunnen bestaan.

Bibliografie

Feser, Edward. Robert Nozick (1938-2002). In *Internet Encyclopedia of Philosophy*. url: <http://www.iep.utm.edu/nozick/>.

Kahneman, Daniel. *Thinking, Fast and Slow*. New York, 2011. Farrar, Strauss and Giroux.

Kleinfield, N.R., Newman, Andy, DeConto, Jesse, Schuessler, Ryan, Montgomery, David. "Fear in the Air, Americans Look Over Their Shoulders", in: *The New York Times*, url: <https://www.nytimes.com/2015/12/04/us/fear-in-the-air-americans-look-over-their-shoulders.html> (geraadpleegd op 25 december 2016).

Lagerwaard, Pieter. "Bliksem is Dodelijker dan Terrorisme. In *De Volkskrant* op 6 januari 2017. Url: <http://www.volkskrant.nl/opinie/bliksem-is-dodelijker-dan-terrorisme~a4444530/>.

Mack, Eric. "Robert Nozick's Political Philosophy". In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Summer 2015 Edition. Edited by Edward N. Zalta. url: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2015/entries/nozick-political/>.

McLeod, Carolyn. "Trust". In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, fall 2015 Edition, edited by Edward N. Zalta. url: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/trust/>.

Nozick, Robert. *Anarchy, State and Utopia*. Londen, 2006. Basic Books (Perseus Books Group).

O'Neill, Onora. *A Question of Trust*. Cambridge, 2002. Cambridge University Press.

Sunstein, Cass R. "Nudges, Agency, and Abstraction". In *For Review of Philosophy and Psychology, Special Issue on Nudges*.

Svendsen, Lars. *A Philosophy of Fear*. Londen, 2009. Reaktion Books.

Thaler, Richard H., Sunstein, Cass R.. *Nudge. Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. New York, 2009. Penguin Books.

VERKLARING KENNISNEMING REGELS M.B.T. PLAGIAAT

Fraude en plagiaat

Wetenschappelijke integriteit vormt de basis van het academisch bedrijf. De Universiteit Utrecht vat iedere vorm van wetenschappelijke misleiding daarom op als een zeer ernstig vergrijp. De Universiteit Utrecht verwacht dat elke student de normen en waarden inzake wetenschappelijke integriteit kent en in acht neemt.

De belangrijkste vormen van misleiding die deze integriteit aantasten zijn fraude en plagiaat. Plagiaat is het overnemen van andermans werk zonder behoorlijke verwijzing en is een vorm van fraude. Hieronder volgt nadere uitleg wat er onder fraude en plagiaat wordt verstaan en een aantal concrete voorbeelden daarvan. Let wel: dit is geen uitputtende lijst!

Bij constatering van fraude of plagiaat kan de examencommissie van de opleiding sancties opleggen. De sterkste sanctie die de examencommissie kan opleggen is het indienen van een verzoek aan het College van Bestuur om een student van de opleiding te laten verwijderen.

Plagiaat

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk. Je moet altijd nauwkeurig aangeven aan wie ideeën en inzichten zijn ontleend, en voortdurend bedacht zijn op het verschil tussen citeren, parafraseren en plagiëren. Niet alleen bij het gebruik van gedrukte bronnen, maar zeker ook bij het gebruik van informatie die van het internet wordt gehaald, dien je zorgvuldig te werk te gaan bij het vermelden van de informatiebronnen.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder (deugdelijke) verwijzing: parafrasen moeten als zodanig gemarkeerd zijn (door de tekst uitdrukkelijk te verbinden met de oorspronkelijke auteur in tekst of noot), zodat niet de indruk wordt gewekt dat het gaat om eigen gedachtengoed van de student;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het zonder bronvermelding opnieuw inleveren van eerder door de student gemaakt eigen werk en dit laten doorgaan voor in het kader van de cursus vervaardigd oorspronkelijk werk, tenzij dit in de cursus of door de docent uitdrukkelijk is toegestaan;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

De plagiaatregels gelden ook voor concepten van papers of (hoofdstukken van) scripties die voor feedback aan een docent worden toegezonden, voorzover de mogelijkheid voor het insturen van concepten en het krijgen van feedback in de cursushandleiding of scriptieregeling is vermeld.

In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden.

Onwetendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.

Naam: Marloes Biel	
Studentnummer: 4166248	
Datum en handtekening: maandag 23 januari 2017	

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.